

Žarko Veljković

Etimologija poleonima Bar*

1. PREGLED DOSEDANJIH ETIMOLOGIJ

Ko Petar Skok v članku »Studije iz ilirske toponomastike« (1923) obravnava poleonim Knin, pravi o etimologiji poleonima Bar naslednje:

... sasvijem je opravdano upoređivati Ninia i Тѣнинѣ. Glede -nia > nx uporedi Bononia > Бѣдинѣ, Corinium > Karinѣ, Risinium > Risan, Delminium > Duvno (upor. Glasnik XXIX, p. 128, XXXII, p. 40). Prema tome bi za Ninia imali uzeti i kao i u Drinus > Drina. Pita se jedino, šta je ono Тѣ? To bi mogao biti ponajprije rezultat od ilirskoga prijedloga, koji bi odgovarao grčkome άντi. Imalo bi se samo uzeti, da su postojale dvije Niniae, zašto doduše nema nikakovih potvrda: Ninia i *Antininia kao n. pr. Capri i Anticapri, na ostrvu Capri, Bari u Italiji i Antibarum kod nas > Antivari, u srednjem vijeku i Tivari sa ispuštenim an koje se identificiralo sa in (potvrde v. na Klaićevoj karti i u Acta et diplomata Albaniae), srp.-hrv. Bar, alb. Bari s određenim članom. Sa ispadanjem kao u Dautonia pored Andautonia PW I 2120 u Panoniji, u Tivari za Antivari mogla je *Antininia dati *Tīninia > Тѣнинѣ > Tnin > Knin (za prijelaz tn > kn ima i drugih paralela) > Knin Ak. Rj. V. 117, > Klin Ak. Rj. V. 76 sa poznatom disimilacijom n ~ n > l ~ n.¹

* Zahvaljujem se profesorjema Predragu Mutavdžiću s Filološke fakultete u Beogradu in Darku Todoroviću s Filozofske fakultete u Beogradu za korisne namige, prav tako tudi akademiku Ranku Matasoviću s Hrvatske akademije znanosti in umjetnosti za recenziju prispevka.

1 Skok, *Studije iz ilirske toponomastike*, 18, 19. Prevod: »Povsem upravičena je primerjava med Ninia in Тѣнинѣ. V zvezi z -nia > ѣ prim. Bononia > Бѣдинѣ, Corinium > Karinѣ, Risinium > Risan, Delminium > Duvno (prim. Glasnik XXIX, p. 128, XXXII, p. 40). Glede na to bi bilo možno za Ninia predpostavljati i, tako kot i v Drinus > Drina. Zastavlja se samo vprašanje, kaj je Тѣ? To bi bilo najprej lahko posledica ilirskega predloga, ki bi ustrezal gr. άντi. Moralo bi se samo predpostavljati, da je obstajali dve Ninii, za kar pa ni niti enega dokaza: Ninia in *Antininia, tako kot npr. Capri in Anticapri na otoku Capriju, Bari v Italiji in Antibarum pri nas > Antivari, v srednjem veku tudi Tivari z izpuščenim an, ki se je enačilo z »in« (gl. dokaze za to na Klaićevem zemljevidu in v *Acta et diplomata Albaniae*), srp.-hrv. Bar, alb. Bari z dol. čl. Z izpadom kot v Dautonia nam. Andautonia

V članku »Les origines de Raguse« (1931) isti avtor delno popravi svojo etimologijo poleonima Bar iz leta 1923. Besedilo se v prevodu Orsata Ligorija glasi: »...Barium, danas Bari, kojem na slavenskoj strani odgovara složeno grčko-latinsko ime Antibarum > Antivari, alb. Tivar, na slavenskom bez grčkoga prefiksa: Bar«. Opomba k temu dodaja: »Jamačno zbog toga što je an^c- koje daje u- u početnom slogu identificirano sa srp.-hrv. prijedlogom u.«²

V knjigi *Dolazak Slovena na Mediteran* Petar Skok opazno spremeni svojo predhodno etimologijo poleonima Bar iz let 1923 in 1931:

Antipolis znači 'grad na protivnoj strani (to jest od Nice)'. Nazvan je kao i na Jadranu Antibarum (srp.-hrv. Bar, ali arnautski Tivar, ital. Antivari, to jest 'na suprotnoj strani od ital. Bari')... Sjevernije od Ulcinja leži Bar, čije se je prvotno pučanstvo rekrutovalo iz romanskoga žiteljstva pobjeglog iz Duklje, kad su ovu brdsku varoš razorili Sloveni u vojničkoj službi Avara. Već kod Prokopija pominje se u nerazumljivom obliku Antipargai. Radi toga što mu izvrsna luka leži nasuprot Bariju u Italiji zove se u srednjem vijeku Antibarum (g. 1067), ili Antivarum (1022) prema vizantijskom izgovoru, što znači »mjesto nasuprot Bariju«. Odatle nastade arbanaski oblik Tivari, koji se pominje prvi put 1369. Slovenski je naziv daleko stariji, jer ne poznava grčkoga prijedloga antí »nasuprot«. Ovaj se oblik pominje prvi put g. 1198. u listini Stevana Nemanje, odakle adjektiv barski (g. 1303) i ime stanovnika Baranin (g. 1333). Papske listine od g. 1120 zovu grad Bar više puta civitas Avarorum »avarski grad«. Ne zna se zašto ga pišu ovako, da li radi kakve učene interpretacije od imena Antivari ili zato što je nekada zaista bio ovaj kraj u vlasti Avara, kako je car Porfirogenit učio.

Opomba dodaja: »Šufflay, Städte und Burgen Albaniens hauptsächlich während des Mittelalters, str. 24. i: Acta Albaniae I, str. 259. Odatle se mogu lako naći potvrde koje se ovdje navode.«³

PW I 2120 v Panoniji in v Tivari nam. Antivari bi tudi *Antininia moglo dati *Tininia > Тѣнинъ > Tnin > Knin (za prehod tn > kn obstajajo še druge vzporednice) > Kniñ Ak. Rj. V. 117, > Klin Ak. Rj. V. 76 z znano disimilacijo n ~ n > l ~ n. (Skok, *Studije iz ilirske toponomastike*, 18, 19.)« (Prev. J.K.)

2 Skok, *O podrijetlu Dubrovnika* 116. Prevod: »...Barium, danas Bari, ki mu na slovanski strani ustreza složeno grško-latinsko ime Antibarum > Antivari, alb. Tivar, v slovanski različici brez grške predpone: Bar.166«. Opomba pa dodaja: »166 zanesljivo, zato ker se an^c-, ki daje v začetnem slogu u-, identificira s srp.-hrv. predlogom u.« (Prev. J.K.)

3 Skok, *Dolazak Slovena na Mediteran*, 12, 192, 193, 195. Prevod: »Antipolis pomeni »mesto na nasprotni strani (t.j. od Nice)«. Gre za enako poimenovanje kot na Jadranu Antibarum (srp.-hrv. Bar, toda albansko Tivar, ital. Antivari, to je »na nasprotni strani italijanskega Barija«)... Severno od Ulcinja leži Bar, ki so ga prvotno naseljevali romanski pribežniki iz Dokleje, potem ko so to gorsko naselje uničili Slovani v vojaški službi Avarov. Že pri Prokopiju se omenja v nerazumljivi obliki »Antipargai«. Zato, ker nasproti njega v Italiji leži pristanišče, imenovano Bari, se v srednjem veku imenuje Antibarum (g. 1067) ali Antivarum (1022) v bizantinski izgovorjavi, kar pomeni »mesto nasproti Barija«. Odtod albanska oblika Tivari, ki se prvič omenja l. 1369. Slovansko ime je precej starejše, ker še nima grškega predloga anti (»nasproti«).

V članku »Slaven und Albaner in Albanien und Montenegro« iz leta 1958 Ivan Popović dopolni delno spremenjeno etimologijo poleonima Bar Petra Skoka iz leta 1931:

Antibarium, mont. Küstenland. – Serb. Bär, alb. Tivar, ital. Antivari. – Wie allgemein angenommen, ist est etymologisch mit Bari (aus Barium) in Italien identisch. Nach SKOK Bar aus Antibarium wohl über *Q̣̣̣baṛ entstanden; *Q̣̣̣baṛ > *Udbar, wobei u- als Präposition ṿ > u verstanden wurde (Slavia X, 490 u. Fußn. 5). Also *Udbar > *u Dbar, weiter u Bar. Lautlich tadellos. Demnach eine sehr alte sl. Entlehnung aus dem Rom. – Da gegen zeigt alb. Tivar schon mit seinem t- (nicht *d-, das nach n zu erwarten wäre) und mit dem erhaltenen intervokal -v-, daß es sehr rezent, offenbar aus ital. Antivari entstanden ist. – Die ital. Form direkt aus *Antibari, Antibarum.⁴

V *Etimološkem slovarju hrvatskega oz. srbskega jezika* Peter Skok delno spremeni svojo že opazno spremenjeno etimologijo poleonima Bar iz leta 1934:

anti- »protu«, prefiks grčkoga podrijetla, ne upotrebljava se u pučkom, nego u učenom govoru... U toponomastici Antivar (Kavanjin) = Bar prema tal. Antivari prema grčkom izgovoru β [v], odakle arb. (talijanizam) Tivari „Bar“ (sa gubitkom An-), etnik Tivaras „Baranin“ i f. Tivarësh „Baranka“. Hrv.-srp. izgovor Bâr osniva se na lat. Barium (upor. Bari u Italiji)⁵

V delu *Srbsko-albanski jezikovni odnosi* Vanja Stanišić podrobneje razlaga etimologijo poleonima Bar, ki jo je Ivan Popović predlagal leta 1958, pa tudi delno spremenjeno etimologijo poleonima Bar Petra Skoka iz leta 1931. Vendar pa poleonim Bar izvaja iz rom. *Antibari:

-
- Ta oblika se prvič omenja l. 1198 v dokumentu Štefana Nemanje, odtod pridevnik barski (1303) in ime prebivalca »Baranin« (1333). Papeške listine od l. 1120 mesto Bar večkrat poimenujejo kot *civitas Avarorum* »Avarsko mesto«. Ni znano, zakaj mesto imenujejo tako, ali gre za učenno razlago imena Antivari ali zato, ker je mesto nekoč res pripadalo Avarom, kot uči cesar Porfirogenet.« Opomba pa dodaja: »Sufflay, *Städte und Burgen Albaniens hauptsächlich während des Mittelalters*, str. 24, in: *Acta Albaniae I*, str. 259. Tu se najdejo dokazi za zgornje trditve.« (Prev. J.K.)
- 4 Popović, »Slaven und Albaner in Albanien und Montenegro«, 304. Prevod: »Antibarium, mont. Küstenland. – Serb. Bär, alb. Tivar, ital. Antivari. – Kot se na splošno domneva, je beseda etimološko identična z besedo Bari (iz Barium) v Italiji. Po Skoku izhaja Bar iz Antibarium, in to preko *Q̣̣̣baṛ; *Q̣̣̣baṛ > *Udbar, pri čemer je glas u nastal kot prepozicija iz ṿ > u (Slavia X, 490 in op. 5). Torej *Udbar > *u Dbar in nadalje v Bar, glasoslovno brezhibno. Torej zelo stara sl. izposojenka iz lat. – S tem v nasprotju kaže alb. Tivar že svojim t-jem (in ne z *d-jem, kot bi bilo pričakovano glede na n) in z ohranjenim mesamoglasniškim -v-, da je toponim zelo mlad in je verjetno nastal iz ital. Antivari. – Italijanska oblika neposredno iz *Antibari, Antibarium.« (Prev. J.K.)
- 5 Skok, *Etimološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I* 46, s.v. anti. Prevod: »anti- »proti«, predpona grškega izvora, ki se ne uporablja v ljudskem, temveč v učenem govoru... V toponomastici Antivar (Kavanjin) = Bar po ital. Antivari po grški izogovarjavi β [v], odtod alb. (italijanizem) Tivar »Bar« (po izpadu An-), prebivalec Tivaras »Baranin« in ž. sp. Tivarësh »Baranka«. Hrv.-srp. izgovorjava Bâr temelji na lat. Barium (prim. Bari v Italiji).« (Prev. J.K.)

...Bar, čije ime potiče od ANTIBARI (preko *ЖТЬБАРЬ > *udbar > *dbar), dok je albanski oblik Tivar poreklom od ital. Antivari [Skok, Arhiv I, 1923, 1-26; Popović, ZfsPh XXVI, 301-324].⁶

V *Etimološkom slovarju srbskega jezika* se pod iztočnicu Bar (Bâr, Bär) nahajata tako delno spremenjena kot opazno predrugačena etimologija poleonima Bar Petra Skoka, dodane pa so jima tudi opombe Ivana Popovića:

Od predslovenskog imena grada (Anti-)Barium. Isto ime Barium nosio je u antici poznatiji grad na suprotnoj obali Jadrana u Apuliji, danas Bari, s.-h. nekad takođe Bär (RJA), pa je ovaj označen kao 'naspramni Bari', gr. ἀντι- 'nasuprot'; u slovenskim ustima moglo se odraziti prvobitno ime bez toga dodatka, ali je on mogao i fonetskim putem otpasti: Anti-barium > Q̣ṭbaṛ > *Udbar > Ubar i najzad dekompozicijom u Bar (tako Skok 1931 : 490; prihvata Popović 1958 : 304). Stsrp. lokativ вq̣ вaрн (tek docnije в вaр̣с, Daničić s. v.) svedoči o prvobitnoj palatalnoj promeni *Baṛ, Barja, nastaloj kao odraz lat. io-osnove. Pada u oči da srp. oblik imena čuva prvobitno lat. b-, dok it. Antivari odražava mlađi grčki izgovor ovog glasa, a alb. Tivar izvodi se preko italijanskog (Skok 1 : 46 s. v. anti-; Popović l. c.).⁷

V knjigi Mirjane Detelić *Epski gradovi – leksikon Aleksandar Loma* povzema opazno spremenjeno etimologijo poleonima Bar Petra Skoka:

I(storijska imena): Civitas Avarorum, Antibaris, Antivaris, Tivari, E(timološki podaci o imenu mesta): Stsrp. Baṛ, lok. 1219. в̣ велиц̣ьм̣ Bari, od lat. Barium, kako se zvao i grad Bari u Apuliji, s onu stranu Jadranskog mora, pa je Bar u srednjem veku nazivan i Antibari, Antivari 'naspramni Bari' (A. L. .), pri čem Mirjana Detelić o ranoj istoriji Bara, za etimologiju relevantnoj, iznosi sledeća fakta: „Bar je osnovan verovatno u VII v., posle dolaska Slovena, iako nije isključena mogućnost da je već ranije postojala tvrđava (castel, castrum) koji su, bežeći pred Slovenima, naselile romanske izbeglice iz Dokele

6 Stanišić, *Srpsko-albanski jezički odnosi*, 13. Prevod: »Bar, ime, ki izhaja iz ANTIBARI (preko *ЖТЬБАРЬ > *udbar > *dbar), medtem ko je Albanska oblika Tivar italijanskega porekla, Antivari [Skok, Arhiv I, 1923, 1-26; Popović, ZfsPh XXVI, 301-324].« (Prev. J.K.)

7 Bjeletić et al., *Etimološki rečnik srpskog jezika*, 177. Prevod: »Iz praslovenskega imena mesta (Anti-)Barium. Isto ime, Barium, je v antiki nosilo tudi znano mesto na nasprotni obali Jadranskega morja v Apuliji, danes Bari, s.-h. nekoč tudi Bär (RJA), zato je bil ta označen za »Bar nasproti«; v slovanskem govoru se je morda uporabljalo prvotno ime brez tega dodatka, ki pa bi lahko odpadel tudi po fonetičnem razvoju: Anti-barium > Q̣ṭbaṛ > *Udbar > Ubar, nazadnje pa preko dekompozicije v Bar (tako Skok 1931: 490; sprejema Popović 1958 : 304). Stsrp. lokativ вq̣ вaрн (šele kasneje в вaр̣с, Daničić s. v.) priča o prvotni palatalni premeni *Baṛ, Barja, do katere je prišlo na podlagi lat. osnove na io-. V oči pade srbska oblika, ki ohranja prvotni lat. b-, medtem ko it. Antivari odraža mlađšo grško izgovorjavo tega glasu, alb. Tivari pa se izvaja iz italijanščine (Skok 1 : 46 s. v. anti-; Popović, l. c.).« (Prev. J.K.)

(Doclea – Duklja). Iz Duklje je u Bar bila prenesena episkopska stolica, kasnije i arhiepiskopska, a od XVI v. stolica ‘primasa Srbije’. U ranom srednjem veku Bar je pripadao vizantijskoj temi Drač, a 989. zauzeo ga je bugarski car Samuilo. Potom je ponovo u vlasti Vizantije do sredine XI v., kada je, posle bitke pod Rumijom (1042), ušao u sastav Zete i postao sedište katoličke nadbiskupije (1189). U vlasti Nemanjića bio je od 1181. do 1360. U to vreme imao je povlastice srpskih vladara, gradsku autonomiju, statut, grb i sopstveni bronzani novac koji je nosio oznaku ‘d’Antivar’.”⁸

2. PROBLEMI DOSEDANJIH ETIMOLOGIJ

Kot lahko vidimo, so osnovni problemi obstojećih etimologij poleonima Bar naslednji:

– najstarejša zabeležena oblika in najstarejši eksonim (10. stol.) poleonima Bar ima predpono Anti-: biz. gr. Ἀντίβαρις [antivaris] (Porfirogenet, *De admin. imp.* 30.97). Prav tako imajo začetni Anti- vsi drugi eksonimi v zabeleženi ali vsaj starejši in predpostavljeni obliki: ital. Antivari, srv. lat. (v Italiji) Antivarum (1022), Antibarum (1067), srv. lat. (v Papeški državi) Civitas Avarorum (1120) = napačno brano *Civitas A·varorum = *Civitas Antivarorum (up. Epl: 4, A·A·C; branje Ž. V.), *Antivari > šipt. Tivari (1369.) > Tivar. Prav tako ima predpono Anti- tudi najstarejša zabeležena domača romanska oblika: lok. it. (na kovancu) Antivar (≈ 1181–1360). Po drugi strani so vse zabeležene domaće srbske oblike mlajše od večine eksonimov: БАРЬ (1198), БАРСКИЙ (1303), БАРАНИНЪ (1333) in brez začetnega Anti-. Prav tako pri njih – če so kdaj vsebovale začetni Anti- – latinski -b- med vokaloma ni prešel v romanski -v-, kot bi pričakovali po tipu lat. caballae »kobile« > »Kovale nekdanje njive v vasi Konjsko v Hercegovini« (Đurić-Kozić 2004: 556; etim. Ž. V.);

– če je bil začetni Anti- prisoten v srbski praobliki, se poraja vprašanje, ali sta oba zloga odpadla v romanofonem ali slovanofonem, točneje srbofonem okolju, ali morda eden v enem, drugi pa v drugem jezikovnem okolju;

8 Detelić, *Epski gradovi – leksikon*, 37. Prevod: »Z(godovinska imena): Civitas Avarorum, Antivaris, Antivaris, Tivari, Etimološki podatki o imenu mesta): Stsrp. Barb, lok. 1219. въ величѣмъ Bari, od lat. Barium, tako kot se je imenovalo tudi mesto Bari v Apuliji, na nasprotni obali Jadranskega morja: zato se je Bar v srednjem veku imenoval tudi Antibari, Antivari »nasprotni Bari« (A.L.). Pri tem Mirjana Detelić v zvezi z zgodnjo zgodovino Bara navaja naslednja, za etimologijo pomembna dejstva: »Bar je verjetno nastal v 7. st., po prihodu Slovanov, čeprav ni izključeno niti to, da je že pred tem obstajala trdnjava (castel, castrum), ki so jo naselili romanski priseljenci iz Dokleje (Doclea-Duklja), ki so bežali pred Slovani. Iz Dokleje so v Bar prenesli tudi sedež škofije, kasneje nadškofije, ki je od 16. st. sedež srbskih primasov. V zgodnjem srednjem veku je Bar pripadal bizantinski temi Drač, l. 989 pa ga je zavzel bolgarski kralj Samuel. Nato je do sredine 11. stoletja ponovno v lasti Bizanca, medtem ko po bitki pod Rumijo (1042) pripade Zetski državi in postane središče katoliške nadškofije (1189). Nemanjićem pripada od 1181 do 1360. V tem obdobju je mesto od srbskih vladarjev dobilo posebne privilegije, imelo je mestno avtonomijo, statut, grb in svoj bronast denar, ki je nosil oznako ‘d’Antivar’.« (Prev. J.K.)

– ker je »Bar je verjetno nastal v 7. st., po prihodu Slovanov, čeprav ni izključeno niti to, da je že pred tem obstajala trdnjava (*castel, castrum*), ki so jo naselili romanski priseljenci iz Dokleje (Doclea-Duklja), ki so bežali pred Slovani«,⁹ z upoštevanjem razvoja, paralelnega razvoju poleonima Bar (lat. *Barium*, nepreg. lok. nahajanja *Varii > pozno lat. in rom. *Varī > ital. Bari) lahko rečemo, da se je praoblika poleonima Bar glasila bodisi na lat. *-barium ali pozno lat. in rom. *-barī;

– fonetično gledano lahko -v- med vokaloma v eksonimih posredno ali neposredno izvira iz latinskega b oziroma romanskega v ali pa predstavlja fonetični vpliva biz. gr. *Avτρίβαρις* [*antivaris*].

Kako vsa ta nasprotja uskladiti in dati zadovoljiv etimološki odgovor?

3. PREDLAGANE REŠITVE PROBLEMOMV DOSEDANJIH ETIMOLOGIJ

Petar Skok začne s splošno idejo: lat. *Antibarium > balk. rom. *Tibar > srb. Bar, tj. tako romanofona kot srbska; skupna praoblika je torej imela predpono *Anti-, lat. *Antibarium. Od nje v balkanski romanščini z dekompozicijo odpade začetni *An- [ân], in sicer zaradi mešanja s predlogom in [în], in od tod srb. Bar. Po drugi strani lat. *Antibarium da it. Antivari. Od tega v balkanski romanščini zaradi mešanja s predlogom in [în] z dekompozicijo odpade začetni An [ân], in od tod šiptarsko Tivari, danes Tivar.

V delno spremenjeni etimologiji Petar Skok ohranja vse elemente prvotne etimologije, opusti le idejo, da od lat. *Antibarium v balkanski romanščini zaradi mešanja s predlogom in [în] z dekompozicijo odpade začetni *An- [ân], in predlaga razvoj: lat. *Antibarium > jsl. *Ж- > *ЖЕАР > *u Bar > srb. Bar, tj. tako romanofon kot srbski, torej skupna praoblika je imela predpono *Anti-, lat. *Antibarium. Oblika je »neokrnjena« prešla v južno slovanščino in dala *ЖТЬЕАРЪ, od koder stsr. *о҃҃҃҃҃҃҃, po dekompoziciji *о҃҃҃҃҃҃҃ > ЕАРЪ > srb. Bar. Zdi se mi, da je Skok svojo idejo spremenil, ker ni našel primera za odpad začetnega *An- v balkanski romanščini.

V opazno spremenjeni etimologiji Petar Skok opusti idejo, da je srbska praoblika imela predpono *Anti- in predlaga razvoj: primarno lat. *Barium > srb. Bari; učeno gr. *antí* + lat. *Barium > sekundarno *Antibarium > romanofonske oblike na *Anti-, (*)Anti-. Srbska praoblika torej naj ne bi imela začetnega *Anti- in je starejša, romanska pa ga ima in je mlajša. Petar Skok dalje tudi opusti idejo, da je italijanska praoblika lat. *Antibarium, temveč da je to biz. gr. *Avτρίβαρις* [*antivaris*], kakor tudi idejo, da je od it. Antivari v balkanski romanščini po dekompoziciji zaradi mešanja s predlogom in [în] odpadel začetni An- [ân], iz česar naj bi izviralo šipt. Tivari, danes Tivar, in

9 Prim. op. 8.

predlaga razvoj: biz. gr. Ἀντίβαρις [antivaris] > it. Antivari > šipt. *Antivari > Tivari (1369) > Tivar. Zdi se mi, da je Skok uvedel te spremembe, ker je imel pri prejšnji etimologiji tri zaporedne neizpričane oblike: *ЖТЪБАѢ̋ > *ѠѢБАѢ̋ > *ѠѢ БАѢ̋, prav tako pa ni imel primera ohranitve balkanskoromanskega -b- v položaju med vokaloma.

Ivan Popović predela delno spremenjeno etimologijo Petra Skoka in predlaga razvoj lat. *Antibarium > jsl. *ЖТЪБАѢ̋ > stsrb *ѠѢБАѢ̋ > po dekompoziciji *ѠѢ БАѢ̋ > poenostavitev soglasniškega sklopa *ѠѢ БАѢ̋ > БАѢ̋ > srb. Bar.

Vanja Stanišić se ravna po Ivanu Popoviću, ki je predelal delno spremenjeno etimologijo Petra Skoka, vendar poleonim Bar izvaja iz rom. *Antibārī. Aleksandar Loma se ravna po opazno spremenjeni etimologiji Petra Skoka, medtem ko *Etimološki rečnik srpskog jezika* kot mogoči dopušča tako delno kot opazno spremenjeno etimologijo Petra Skoka. Zdi se mi, da se je uredništvo *Etimološkega slovarja srbskega jezika* odločilo za takšno rešitev, ker je Petar Skok obe etimologiji poleonima Bar utemeljil z močnimi argumenti.

4. REŠITEV PROBLEMOV DOSEDANJIH ETIMOLOGIJ

V nadaljevanju bi želel izraziti nekaj pripomb na predlagane etimologije ter na njihovo jezikovno in izvenjezikovno argumentacijo ter poskusiti priti do zadovoljive etimološke rešitve

Prvo vprašanje, ki se zastavlja, je, ali se je praoblika poleonima Bar glasila na lat. *-barium ali na pozno lat. in rom. *-barī. Ker je najstarejša izpričana romanofonska oblika ital. Antivari na -i, lahko sklepamo, da se je praoblika poleonima Bar glasila na pozno lat. in rom. *-barī oziroma da je praoblika poleonima Bar pozno latinska ali romanska in se je glasila na *-barī.

Kot smo pokazali zgoraj, najstarejša oblika in najstarejši eksonim poleonima Bar vsebuje začetni Anti-. Začetni Anti- imajo tudi vsi ostali eksonimi v ohranjeni ali vsaj v starejši, predpostavljjeni obliki, začetni Anti- pa imajo tudi najstarejše izpričane domače romanofonske oblike. Po drugi strani so vse zabeležene srbske oblike mlajše od večine eksonimov in nimajo začetnega Anti-.

Naravni zaključek je, da je tako romanofonska kot srbska, torej skupna praoblika morala imeti začetni Anti-. Če te rešitve ne sprejmemo, pomeni, da pristajamo na drzno predpostavko, da so Grki, Bizantinci, »nalepili« grški predlog ἄντι na obstoječe ime mesta, pozno lat. ali rom. *Barī, ali da so izobraženi romanofoni dodali latinski in romanski prefiks anti- na obstoječe ime pozno lat. ali rom. *Barī in se je tako preimenovano mesto imenovalo pozno lat. ali rom. *Antibārī. Zakaj pravim, da je takšna predpostavka drzna? Ker zanjo ali njej podobno predpostavko ni analogije v antični ali romanski

Popovičev predlog dekompozicije s poenostavitvijo soglasniškega sklopa stsr̥b. *oṽd̥baṛ̥b̥ > *oṽ d̥baṛ̥b̥ > *d̥baṛ̥b̥ > srb. Bar ali Skokov obratni predlog poenostavitve soglasniškega sklopa z dekompozicijo *oṽd̥baṛ̥b̥ > *oṽbaṛ̥b̥ > *oṽ baṛ̥b̥ > baṛ̥b̥ > srb. Bar ne moreta držati, saj je začetno Udb- fonetično možno tako v starem kot v sodobnem srbsk(ohrvašk)em jeziku, prim. Udbina »mesto v Bosni; mesto v Liki;¹³ del mesta Kljen v Hercegovini«,¹⁴ Udbinja »mesto na Hrvaškem«,¹⁵ celo Udbar (!) »reka in nekdanje mesto ob izlivu Neretve v Hercegovini, omenjeno v Erlangenskem zborniku«. ¹⁶ S tem je samodejno izključena možnost, da bi oba zloga začetnega Anti- lahko po fonetični poti odpadla v slovanščini oziroma srbščini: rom. *Antibarī > jsl. *жтъбаṛ̥b̥ > stsr̥b. *oṽd̥baṛ̥b̥ > baṛ̥b̥ > srb. Bar, saj bi na takšen način nastala oblika *oudbar̥aq̥, iz katere, kot smo pokazali zgoraj, fonetično ne more nastati današnja oblika Bar. Po drugi strani je izključena tudi možnost, da bi oba zloga začetnega Anti- lahko fonetično odpadla v romanofonskem okolju, saj Petar Skok navaja primere za odpad samo prvega zloga *An- [ân] v balkanski romanščini po dekompoziciji zaradi mešanja s predlogom in [în]: »...Antibarum pri nas

16 Dedijer, *Hercegovina*, 419, 378; Đorđević in Vasić, *Imenik mesta u Jugoslaviji*, 406, Udb-: Gezeman, *Erlangenski rukopis*, № 86. Mesto Udvar je omenjeno v Erlangenskem zborniku v pesmi 86 kot (s strani pisarja Nemač!) nenatančno zabeležen *hapax legomenon* Udvar; v njegovi relativni bližini je reka Cetena (Cetina), od njega relativno oddaljeno pa je mesto Satr- (Zadar) (Gezeman, *Erlangenski rukopis*, № 86). Za beleženje Udb- z Udvr- v Erlangenskem zborniku prim. ime mesta Udbina, ki je zabeleženo kot Udvina, medtem ko je prevalec Udbine na različnih mestih Udbinjan(in), Udvinjan ali Udvinjan (gl. Register v: Gezeman, *Erlangenski rukopis*).

Velja pa pripomniti še nekaj. Kot vidimo iz razvoja (iz lat. in vlat. *mons*, *cabállus*) rom. *Monte-kabállu, *Mont-kabállu oziroma vzh. rom. *Mont-kobállu > balk. rom. *Monkoval(u) > sodobno Mukoval »gora blizu Bara«,²² dá latinski in romanski b²³ v položaju med vokalomoma v balkanski romanščini v, zato bi pričakovali (neobstoječo) primarno balkanskoromansko obliko

23 Drašković, *Uporedna gramatika romanskih jezika*, 34.

*Tivári, iz katere nikakor ne bi moglo nastati današnje Bar, temveč neobstoječe *Tvar. Vendar v balkanski romanščini in dalmatoromanščini ne pride do premene lat. in rom. medvokalnih labialov *p* ali *b* oziroma (po sonorizaciji *p* > *b*) medvokalnega *b* v bilabialni *β* in dalje *v* v drugem delu zloženke, kadar je razvidna pomenska povezava z njeno osnovno obliko, npr. vlat. *tripedulium »trinožec« da rom. *trepedolya in (zaradi *pede »noga«) dalm. rom. *trepédolja, *trepedlja, *trepelja, naše *trepyl], trepiľlja,²⁴ ne pa rom. *trepedolya in (neobstoječe) dalm. rom. *trebédolja, *treβedlja, *trevelja, naše *trevyll], *treviľlja, kakor bi pričakovali po razvoju vlat. *lapidaria > rom. *lapidarya > dalm.-rom. *labidarja > *laβidarja > *laβdarja > *Laβdara > Lavdara > naše Lavdara (Mala in Vela) »otok kot otok Sali na Hrvaškem«.²⁵ Rečemo lahko torej, da je lat. *Antibarium »Bar« med razvojem v romanščini in balkanski romanščini ohranilo medvokalni *b* zaradi ohranitve pomena »Bar(i) nasproti Barija« oziroma pomenske zveze z lat. Bárium »Bari«, tj. it. Bari »isto«.

5. NAGLASNA DVOJNICA BÂR IN BÄR

Na koncu naj omenimo in razjasnimo še naglasno dvojnico Bâr in Bär. Primarna oblika je bila stsrb. бѣръ z genitivom бѣра, z izpadom končnega polglasnika v nominativu (in v akuzativu) pa se je samoglasnik podaljšal in dobil dolgi padajoči naglas²⁶ stsrb. бѣръ > srb. Bâr, tako da smo prvotno imeli naglasno premeno tipa rôd, rôda,²⁷ torej Bâr, Bära z akuz. Bâr:

Bâr
Bära
Bäru
Bâr
(Bäru)
Bärom
*Bäru.

Pozneje je z izravnavo naglasa prišlo do naglasne spremembe ali Bär, Bära (tip bök, böka):²⁸

Bär
Bära

24 Skok, *Od koga naučiše*, 93; Drašković, *Uporedna gramatika*, 20, 25; Väänänen, *Introduction au Latin vulgaire*, 52; Peco, *Pregled srpskohrvatskih dijalekata*, 71.

25 Skok, *Slavenstvo i romanstvo*, 128; Väänänen, *Introduction au Latin vulgaire*, 88, Filipi, *Otok Lavdara*, 125.

26 Belić, *Osnovi istorije srpskohrvatskoga jezika*, 166, 167.

27 Stevanović, *Savremeni srpskohrvatski jezik*, 216.

28 Prav tam, 217.

Băru
Bâr
(Băru)
Bărom
Băru

ali pa Bâr, Băra (tip grăd, grăda):²⁹

Bâr
Băra
Băru
Bâr
(Băru)
Bărom
Băru

Ta naglasna alternacija je – vsaj meni in mojemu jezikovnemu občutku – primerljiva s spremeno v besedi čvôr oziroma čvôr, ki jo pregibam čvôr, čvôra ..., čvôr ..., čvôru, redkeje čvôr, čvôra ..., čvôr ..., čvôru, vendar se mi zdi sprejemljivo tudi čvôr, čvôra ..., čvôr ..., čvôru.

Prevod Janoš Ježovnik

BIBLIOGRAFIJA

- Belić, Aleksandar. *Osnovi istorije srpskohrvatskoga jezika*, I: Fonetika. Beograd: Naučna knjiga, 1969.
- Bjeletić, M., et al. *Etimološki rečnik srpskog jezika* 1, 2. Beograd: SANU, 2003–2006.
- Darmesteter, A. *Cours de grammaire historique de la langue française* III. Paris: Ch. Delagrave, 1895.
- Dedijer, J. *Hercegovina*. Gacko: DOB, 2004.
- Detelić, M. *Epski gradovi – leksikon*. Beograd: SANU, 2007.
- Drašković, V. *Uporedna gramatika romanskih jezika*. Sremski Karlovci, Novi Sad: IK Zorana Stojanovića, 1994.
- Đorđević, B., in B. Vasić. *Imenik mesta u Jugoslaviji*. Beograd: Službeni list, 1973.
- Đurić-Kozić, O. *Šume, Površ i Zupci u Hercegovini*. Hercegovina - antropogeografske studije. Gacko: Društvo za očuvanje baštine, 2004.
- Filipi, A. R. *Otok Lavdara*. Geoadria 6. Zadar: HGD, 2001.
- Fouché, P. *Phonétique historique du français* II. Paris: Klincksieck, 1958.
- Grässe, J. G. T. *Orbis Latinus*. Berlin: Richard Carl Schmidt, 1922.
- Gezeman, G. *Erlangenski rukopis starih srpskohrvatskih narodnih pesama*. Sremski Karlovci: Srpska kraljevska akademija (SANU), 1925.

²⁹ Prav tam, 215.

- Greimas, A. J. *Dictionnaire de l'ancien français*. Paris: Larousse, 2001.
- Hoepl, M. *Lexicon abbreviaturarum*. Milano: Ulrico Hoepl, 1979.
- Meyer, G., *Fjalor etimologjik i gjuhës Shqipe*. Tirana: Çabej, 2007.
- Peco, A. *Pregled srpskohrvatskih dijalekata*. Beograd: Naučna knjiga, 1980.
- Popović, I. »Slaven und Albaner in Albanien und Montenegro.« *Zeitschrift für Slavische Philologie* 26, št. 2 (1958): 301–24.
- Skok, P. *Studije iz ilirske toponomastike*. Arhiv za arbanasku starinu, jezik i etnologiju I. Beograd: T. R. Đorđević, 1923.
- . *Les origines de Raguse*. Slavia 10. Praha: AVČR, 1931.
- . *Od koga naučiše jadranski Jugosloveni pomorstvo i ribarstvo?* Split: Hrvatska štamparija Gradske štedionice Split, 1933.
- . *Dolazak Slovena na Mediteran*. Split: Jadranska straža, 1934.
- . *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima*. Zagreb: Jadranski institut JAZU, 1950.
- . *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–III*. Zagreb: JAZU, 1971–1973.
- . *O podrijetlu Dubrovnika*. Prevod Orsat Ligorio. Dubrovnik 22, 4. Dubrovnik: MH, 2011.
- Stanišić, V. *Srpsko-albanski jezički odnosi*. Beograd: SANU, 1995.
- Stevanović, M. *Savremeni srpskohrvatski jezik I*. Beograd: Naučna knjiga, 1985.
- Väänänen, V., *Introduction au Latin vulgaire*. Paris: Klincksieck, 1963.

Seznam okrajšav

- alb. = albansko
 balk. rom. = balkanskoromansko
 biz. gr. = bizantinsko grško
 dalm. rom. = dalmatoromansko
 fr. = francosko
 hrv. = hrvaško
 it. = italijansko
 jsl. = južnoslovansko
 lok. = lokativ
 pozno lat. = poznolatinsko
 rom. = romansko
 s.-h. = srbohrvaško
 srb. = srbsko
 srlat. = srednjelatinsko
 srv. lat. = srednjeveškولاتinsko
 stfr. = starofrancosko
 stsr. = starsrbsko
 šipt. = šiptarsko
 vlat. = vulgarno latinsko
 vzh. rom. = vzhodnoromansko

A CONTRIBUTION TO THE ETYMOLOGY OF THE POLEONYM BAR

Summary

The *Етимолошки речник српског језика* (*Etymological Dictionary of the Serbian Language*) provides the following etymology for the poleonym *Бар* (*Bâp*, *Băp*): “From the pre-Slavic name of the town (*Anti*)-*Barium*. Since the same name, *Barium*, was borne in antiquity by a more famous town on the opposite side of the Adriatic Sea, present-day *Бапу*, Serbo-Croatian formerly also *Băp* (RJA), this *Бапу* is interpreted as ‘the *Бапу* opposite’, from the Greek ἀντί- ‘on the opposite side’. The Slavic variant may have reflected the primeval form of the poleonym, that is, the form without the prefix; alternatively, the prefix may have disappeared phonetically: *Anti-barium* > *Отъбарь* > **Уѡбар* > *Убар*, and finally by decomposition: *у Бар* (so Skok 1931: 490; accepted by Popović 1958: 304).” Indeed, Popović suggests **Уѡбар* by decomposition: **у Дбар* > *Бар*. The *Etymological Dictionary of the Serbian Language* continues: “The Old Serbian locative *въ барѣ* (and later *ѡ барѣ*, Даничић s. v.) demonstrates an initial palatal declination: **Барь*, *Barja*, as a result of the Latin *io*-base. What is striking is that the Serbian form of the town’s name retains the initial Latin *b*-, while the Italian *Antivari* reflects the newer Greek pronunciation of the consonant, and the Albanian *Tivar* is etymologised from the Italian (Skok 1: 46 s. v. *anti*-, Popović 1. c.).”

The above etymology is basically correct. This article, however, argues that the etymon of the town’s present-day name, *Бар*, must have been in fact the Romance **Antibári*, since the prefix *Anti*- was present in the language field; moreover, the consonantal simplification **Уѡбар* > *Убар* or decomposition **Уѡбар* > *у Дбар* > *Дбар* could never have occurred by a phonological process. The only possible conclusion is that the prefix *Anti*- in the Romance **Antibári* was phonetically dropped by Balkan Romance speakers, either completely or partially. It is further argued that the prefix *Anti*- disappeared partly in the Dalmatian Roman idiom, partly in the Slavic one.

The proposed etymological progress of the poleonym *Бар* is: Romance **Antibári* > Balkan Romance **Antibári* > **Tibári* > South Slavic **Т(Ь)БѡРЬ* > **ДБѡРЬ* > Old Serbian *ДБѡРЬ* > *БѡРЬ* > Serbian *Băp* and *Bâp*. Finally, the accentual alternation *Băp*: *Bâp* is explained by analogy with the lengthening of the accent in some parallel cases.